

Promemoria

Datum

2024-11-14

Diarienummer

DOV 2024/1340

Rättsavdelningen, Rättsenheten

Förslag till ändringar i rättshjälpsförordningen

Innehåll

Sammanfattning.....	3
Författningsförslag	4
Förslag till ändring i rättshjälpsförordningen (1997:404)	4
Bakgrund	6
Problemet med dagens reglering	6
Uppgift om rättshjälpsavgift	6
Information till medpart och motpart.....	7
Utbetalning till utredare och medlare.....	7
Förslag till förordningsändringar.....	7
Information om avräkning till rättsökanden och rättshjälpsbiträdet – 27 och 28 §§.....	7
Kostnadsräkningens innehåll – 22 §.....	9
Information till medpart och motpart om avräkning – 29 §	9
Utbetalning till utredare och medlare – 30 §	10
Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	10
Konsekvensanalys.....	10
Uppgifter om vilka som berörs av regleringen.....	10
Verksamhetsmässiga konsekvenser.....	11
Kostnads­mässiga konsekvenser.....	11
Alternativa lösningar och effekterna av att någon reglering inte kommer till stånd	11

Sammanfattning

Domstolsverket och Rättshjälpsmyndigheten har under pågående arbete med att ta fram ett nytt verksamhetsstöd åt Rättshjälpsmyndigheten uppmärksammat behov av vissa ändringar i rättshjälpsförordningen (1997:404). I denna promemoria ges – utöver redaktionella ändringar – följande förslag.

Ett första förslag innebär att Rättshjälpsmyndigheten i sina avräkningsbesked till rättssökanden och rättshjälpsbiträdet inte längre ska ange det belopp som rättssökanden ska betala till eller få från rättshjälpsbiträdet eller det belopp som rättshjälpsbiträdet ska få från eller betala till rättssökanden. Som en följd av detta föreslås att rättshjälpsbiträdet i sin kostnadsräkning inte längre ska ange den rättshjälpsavgift som rättssökanden har betalat till biträdet. Nuvarande regelverk riskerar att resultera i, i viss mån, felaktiga och missvisande avräkningsbesked eftersom Rättshjälpsmyndigheten vid tiden för avräkningsbeslutet saknar verifierade uppgifter om aktuell erlagd avgift. Avräkningsbeskeden innehåller inte heller den uppgiften i dag. Angivna förslag syftar huvudsakligen till att skapa en reglering som bättre harmonierar med de faktiska förutsättningarna och behoven av informations- och uppgiftslämnande till rättssökande och biträde i rättshjälpsärenden. Förslagen inverkar inte negativt på berördas möjlighet att få betalt eller fullgöra betalning eller på förståelsen av avräkningsbeslutet.

Vidare föreslås att Rättshjälpsmyndigheten vid avräkning med rättssökandens medpart eller motpart inte längre ska ange den slutligt fastställda ersättningen till rättshjälpsbiträdet eftersom denna framgår av domstolens alternativt Rättshjälpsmyndighetens avgörande.

Slutligen föreslås att domstolarna, i stället för Rättshjälpsmyndigheten, ska betala ut ersättningen till utredare och medlare i domstolsärenden. Förslaget motsvarar dagens faktiska hantering.

Författningsförslag

Förslag till ändring i rättshjälpsförordningen (1997:404)

22 §

Nuvarande lydelse

Ett rättshjälpsbiträde *skall* i sin kostnadsräkning också ange om den rättssökande erhållit mer än en timmes rådgivning, den rådgivningsavgift *och den rättshjälpsavgift* som den rättssökande har betalat *samt* sådana omständigheter som kan vara av betydelse för tillämpningen av 31 § rättshjälpslagen (1996:1619).

Föreslagen lydelse

Ett rättshjälpsbiträde *ska* i sin kostnadsräkning också ange

1. om den rättssökande erhållit mer än en timmes rådgivning,
2. den rådgivningsavgift som den rättssökande har betalat, *och*
3. sådana omständigheter som kan vara av betydelse för tillämpningen av 31 § rättshjälpslagen (1996:1619).

27 §

En avräkning enligt 40 § rättshjälpslagen (1996:1619) med den rättssökande *skall* innehålla uppgifter om

1. den slutligt fastställda rättshjälpsavgiften,
2. den ersättning som rättshjälpsbiträdet slutligt har tillerkänts,
3. *det belopp som den rättssökande skall betala till eller få från rättshjälpsbiträdet.*

En avräkning enligt 40 § rättshjälpslagen (1996:1619) med den rättssökande *ska* innehålla uppgifter om

1. den slutligt fastställda rättshjälpsavgiften, *och*
2. den ersättning som rättshjälpsbiträdet slutligt har tillerkänts.

28 §

En avräkning enligt 40 § rättshjälpslagen (1996:1619) med rättshjälpsbiträdet *skall* innehålla uppgifter om

1. den slutligt fastställda ersättningen till biträdet,
2. den rättssökandens slutliga rättshjälpsavgift som *skall* avräknas mot bitrådets ersättning,
3. *det belopp som biträdet skall få från respektive betala till den rättssökande*
4. det belopp som biträdet *skall* få från eller betala till staten.

En avräkning enligt 40 § rättshjälpslagen (1996:1619) med rättshjälpsbiträdet *ska* innehålla uppgifter om

1. den slutligt fastställda ersättningen till biträdet,
2. den rättssökandens slutliga rättshjälpsavgift som *ska* avräknas mot bitrådets ersättning, *och*
3. det belopp som biträdet *ska* få från eller betala till staten.

29 §

En avräkning enligt 41 § rättshjälpslagen (1996:1619) med en medpart eller motpart *skall* innehålla uppgifter om

1. *den slutligt fastställda ersättningen till biträdet,*
2. det belopp som domstol har bestämt att medparten eller motparten *skall* betala,
3. till vem eller vilka som beloppet *skall* betalas.

Om avräkningen innebär att den rättssökande *skall* få ersättning från en motpart eller en medpart *skall* även den rättssökande få besked om detta.

En avräkning enligt 41 § rättshjälpslagen (1996:1619) med en medpart eller motpart *ska* innehålla uppgifter om

1. det belopp som domstol har bestämt att medparten eller motparten *ska* betala, *och*
2. till vem eller vilka beloppet *ska* betalas.

Om avräkningen innebär att den rättssökande *ska* få ersättning från en motpart eller en medpart *ska* även den rättssökande få besked om detta.

30 §

Rättshjälpsmyndigheten ser till att ersättning av allmänna medel till rättshjälpsbiträde, medlare och den som har medverkat vid utredning enligt bestämmelserna i rättshjälpslagen (1996:1619) snarast betalas till den berättigade. Om en domstol har beslutat om ersättningen skall domstolen inom en vecka underrätta Rättshjälpsmyndigheten om ersättningsbeslutet. Domstolsverket meddelar närmare bestämmelser om underrättelse om ersättningsbeslut.

Rättshjälpsmyndigheten ska snarast betala ut ersättning av allmänna medel till rättshjälpsbiträde, medlare och den som har medverkat vid utredning enligt bestämmelserna i rättshjälpslagen (1996:1619).

I de fall ett ärende eller mål pågår i domstol ska domstolen, i stället för Rättshjälpsmyndigheten, snarast betala ut ersättningen till medlare och den som har medverkat vid utredning enligt bestämmelserna i rättshjälpslagen (1996:1619).

Om en domstol har beslutat om ersättningen *ska* domstolen inom en vecka underrätta Rättshjälpsmyndigheten om ersättningsbeslutet.

Domstolsverket meddelar närmare bestämmelser om underrättelse om ersättningsbeslut.

Bakgrund

Rättshjälpsmyndigheten (RM) är en självständig myndighet inom Sveriges Domstolar som bl.a. har till uppgift att betala ut ersättning till rättshjälpsbiträden och slutligt avräkna rättshjälpsärenden. Domstolsverket (DV) är central förvaltningsmyndighet.

Myndigheterna arbetar med att ta fram ett nytt verksamhetsstöd åt RM. Under arbetet har en genomlysning gjorts av arbetssätt och nuvarande rutiner för handläggning och beslutsfattande i rättshjälpsärenden. Vid denna genomlysning har uppmärksammas behov av ändringar i rättshjälpsförordningen (1997:404).

Förslagen i denna promemoria syftar huvudsakligen till att åstadkomma en ändamålsenlig reglering och en effektiv handläggning av avräkningen i rättshjälpsärenden. Förslagen har gemensamt arbetats fram av DV och RM. Båda myndigheterna ställer sig bakom samtliga förslag.

Problemet med dagens reglering

Uppgift om rättshjälpsavgift

När den rättsliga angelägenheten, för vilken rättshjälp har beviljats, har avgjorts och ersättningen till ett rättshjälpsbiträde har bestämts ska RM slutligt fastställa rättsökandens rättshjälpsavgift i ett avräkningsbeslut. RM betalar ut ersättningen till rättshjälpsbiträdet efter avdrag för rättshjälpsavgiften. Vilka uppgifter RM:s avräkningsbeslut och bitrådets kostnadsräkning ska innehålla är särskilt reglerat i rättshjälpsförordningen. Enligt förordningen ska uppgift om det belopp som den rättssökande ska betala till eller få från rättshjälpsbiträdet anges i avräkningsbeslutet. På motsvarande sätt ska det belopp som rättshjälpsbiträdet ska få från eller betala till rättsökanden anges. Av förordningen framgår också att biträdet i sin kostnadsräkning ska ange den avgift som rättsökanden har betalat.

Rättsökanden ska betala rättshjälpsavgiften direkt till biträdet och RM är inte inblandad och har inte någon kontrollfunktion eller behörighet att agera i frågor som rör den faktiska betalningen av rättshjälpsavgiften. Det är således en affär mellan rättsökanden och biträdet.

Rättsökanden ska vidare betala avgiften löpande under hela handläggningen av den rättsliga angelägenheten. När RM fattar sitt avräkningsbeslut ska rättsökanden således redan ha erlagt hela eller stora delar av rättshjälpsavgiften till biträdet. Det är dock RM:s erfarenhet att det är vanligt att rättsökanden erlägger en stor del av rättshjälpsavgiften först när ärendet avslutats.

Det faktum att RM inte är inblandad i frågan om betalning av rättshjälpsavgiften innebär att uppgiften i kostnadsräkningen om erlagt rättshjälpsavgift kan vara inaktuell vid tidpunkten för RM:s avräkning eftersom ytterligare betalning av avgiften kan ha ägt rum efter att biträdet gett in sin kostnadsräkning men innan RM fattar sitt avräkningsbeslut.

Kravet på att RM i avräkningsbeslutet ska ange det belopp som den rättssökande eller biträdet ska betala eller få är därför svåruppfyllt vilket är problematiskt och innebär en risk för felaktiga avräkningsbeslut. Av denna

anledning innehåller avräkningsbesluten idag inte denna uppgift. Flertalet kostnadsräkningar saknar också uppgift om erlagd avgift.

Avräkningsbesluten fattas huvudsakligen genom automatiserad databehandling. En efterlevnad av nuvarande reglering skulle innebära relativt omfattande manuell handläggning i samtliga ärenden. RM skulle behöva kontakta biträdet för en kontroll av erlagd avgift inför varje avräkningsbeslut.¹ RM:s organisation är inte dimensionerad för en sådan hantering. Handläggningstiderna skulle också förlängas.

Information till medpart och motpart

Avräkningsbeskeden till en medpart och motpart ska enligt gällande regelverk innehålla ett antal uppgifter. I avräkningsbeskedet ska bl.a. biträdesersättningen anges. Det finns dock inget krav på att rådgivningsavgift ska anges.

I en motparts ersättningskyldighet kan förutom kostnader för rättshjälpsbiträde även ingå rådgivningsavgift. Att endast ange biträdesersättning vid avräkning kan därför bli missvisande.

Utbetalning till utredare och medlare

Enligt rättshjälpsförordningen ska RM se till att ersättning av allmänna medel betalas ut till utredare och medlare i rättshjälpsärenden. Om ärendet har hanterats av domstol är det dock domstolen som idag gör den faktiska utbetalningen.

Förslag till förordningsändringar

Information om avräkning till rättsökanden och rättshjälpsbiträdet – 27 och 28 §§

Förslag: Att RM vid avräkning med den rättsökande inte ska ange det belopp som den rättsökande ska betala till eller få från rättshjälpsbiträdet.

Att RM vid avräkning med rättshjälpsbiträdet inte ska ange det belopp som biträdet ska få från eller betala till den rättsökande.

Enligt nuvarande regelverk ska RM vid avräkning med den rättsökande ange det belopp rättsökanden ska betala till eller få från rättshjälpsbiträdet. På motsvarande sätt ska RM vid avräkning med rättshjälpsbiträdet ange det belopp som biträdet ska få från eller betala till den rättsökande. RM lämnar dock inte nämnda uppgifter i sina beslut om avräkning idag. Anledningen till detta är att RM inte har tillgång till det underlag som krävs för att kunna räkna ut och ange dessa belopp. Informationen efterfrågas inte heller av rättsökanden och biträdet.

Enligt nuvarande lydelse i 22 § ska visserligen ett biträdes kostnadsräkning innehålla uppgift om den rättshjälpsavgift som rättsökanden har betalat.

¹ 2023 handlade RM 5 248 avräkningsärenden.

Biträdena anger dock mycket sällan i praktiken uppgift om betalad rättshjälpsavgift i sin kostnadsräkning. Även om den uppgiften skulle anges, och informationen nå RM (via domstol), kan uppgiften ändå inte ligga till grund för avräkningen och informationen som lämnas i ett avräkningsbesked eftersom uppgiften kan vara inaktuell när RM gör sin avräkning. Detta då rättssökanden exempelvis kan ha gjort en ytterligare betalning till biträdet efter att kostnadsräkningen lämnats in men innan RM gör sin avräkning.

Nuvarande regelverk riskerar således att leda till missvisande avräkningsbesked till den enskilde och rättshjälpsbiträdet. Eftersom den faktiska betalningen av rättshjälpsavgiften är en angelägenhet mellan biträdet och rättssökanden - och då kostnadsräkningen idag i flertalet fall inte innehåller uppgift om erlagd rättshjälpsavgift - har RM inget statistiskt underlag som visar hur vanligt det är att betalningen av hela eller delar av rättshjälpsavgiften görs efter att kostnadsräkningen lämnats in. Utifrån inkomna frågor och kontakter med berörda parter i rättshjälpsärenden är det dock RM:s bedömning att ett vanligt förfarande är att biträdet fakturerar rättssökanden hela avgiften först när ärendet avslutats.²

Det skulle i och för sig vara möjligt för RM att genom kompletteringsföreläggande inhämta uppgift om eventuell ytterligare betalning av rättshjälpsavgiften innan avräkningsbeslutet fattas. Detta skulle dock innebära ett stort merarbete för RM som myndigheten i dagsläget inte är dimensionerad för. Avräkningsbesluten skapas så gott som uteslutande genom automatiserad databehandling och en manuell handpåläggning för att få in en komplettering om erlagd rättshjälpsavgift i samtliga avräkningsärenden skulle få stora konsekvenser för RM:s arbete. Förfarandet skulle innebära längre handläggningstider och riskera att ärenden inte kommer att kunna avräknas på grund av uteblivna svar om erlagd avgift. Det är DV:s och RM:s mening att en sådan ordning inte är motiverad och att den insats som skulle krävas inte står i proportion till det resultat – dvs ökad regelefterlevnad utifrån förordningens nuvarande lydelse – som skulle uppnås.

Att så som föreslås ta bort kravet på att det i avräkningsbeskeden till rättssökanden och rättshjälpsbiträdet ska anges vilken del av avgiften som har betalats och vilken del som återstår att erlägga kommer inte heller att medföra att parterna inte ges nödvändig information. För parterna är det tillräckligt att det i avräkningsbeskedet finns uppgift om den slutliga rättshjälpsavgiften.

I stället för att ange specifika belopp som riskerar att vara inaktuella innehåller avräkningsbesluten en förklarande text som ger parterna behövlig information om betalningen av rättshjälpsavgiften.

² Rättshjälpsavgiften ska betalas fortlöpande till rättshjälpsbiträdet allteftersom kostnader uppstår (25 § RhjL). Med fortlöpande betalning avses som utgångspunkt en betalning en gång i kvartalet (11 § Domstolsverkets föreskrifter [2022:2] om rättshjälp och underrättelser till Justitiekanslern).

Kostnadsräkningens innehåll – 22 §

Förslag: I kostnadsräkningen ska inte anges den rättshjälpsavgift som rättssökande har betalat.

Enligt dagens reglering ska ett rättshjälpsbiträde i sin kostnadsräkning ange den rättshjälpsavgift som den rättssökande har betalat. Det föreslås nu att denna uppgiftsskyldighet tas bort.

Förslaget är endast en följdändring av det förslag som lämnas gällande 27 och 28 §§ och för bakgrund till föreslagen ändring hänvisas därför till föregående avsnitt.

Vidare önskas en redaktionell ändring i bestämmelsen genom att en punktlista införs. Detta för att undvika att RM inte ges det underlag myndigheten behöver för att genomföra avräkningar enligt 40 och 41 §§ rättshjälpslagen. Bestämmelsen i 22 § rättshjälpsförordningen kan felaktigt tolkas så att erlagd rådgivningsavgift endast ska anges om rådgivningstiden överstiger en timme. Enligt uppgift från RM är angiven tolkning inte helt ovanlig. För avräkning gällande motparts ersättningsskyldighet (se 30 § rättshjälpslagen) är RM dock i behov av att få del av uppgift om den rådgivningsavgift som rättsökanden betalat även då rådgivningstiden inte överstigit en timme. En motparts ersättningsskyldighet för rättshjälpskostnader kan också inkludera rådgivningsavgiften i sin helhet. För en korrekt avräkning och fördelning av kostnaderna är RM därför i behov av nämnda uppgift.

Information till medpart och motpart om avräkning – 29 §

Förslag: RM ska vid avräkning med medpart eller motpart inte ange den slutligt fastställda ersättningen till biträdet.

Enligt nuvarande reglering ska RM vid avräkning med en medpart eller motpart ange den slutligt fastställda ersättningen till biträdet. Det kan dock ifrågasättas om denna information är behövlig då storleken på biträdets ersättning är en uppgift som medpart och motpart ges genom domstolens avgörande. Det är heller inte någon information som RM ger idag.

I en *motparts* (dock inte i en *medparts*) ersättningsskyldighet kan förutom kostnader för rättshjälpsbiträde även ingå kostnader för rättssökandens rådgivningsavgift. Att i avräkningsbeskeden endast ange biträdesersättningen kan därför bli missvisande eftersom det belopp som motparten ska betala alltså kan vara högre än biträdesersättningen. För att motparten ska få full insikt i avräkningen skulle därför krävas att även rådgivningsavgiften anges. Det finns dock inte något sådant krav enligt nuvarande reglering. Ett alternativ skulle därför kunna vara att ändra regleringen så att avräkningsbeskeden med en motpart även uttryckligen ska innehålla uppgift om rådgivningsavgiften. Motpartens skyldighet att betala rådgivningsavgiften är dock något som domstolen beslutar om och domstolen bestämmer också hur mycket motparten ska betala. RM:s avräkningsbesked är uppbyggda på detta sätt, dvs i avräkningsbeskeden

anges det belopp som domstolen bestämt att motparten ska betala och sedan görs en fördelning av vilket belopp som ska betalas till rättssökanden respektive staten. Att ge information om rådgivningsavgiften i avräkningsbeskeden skulle innebära väsentligt merarbete för RM eftersom uppgifter om rådgivningsavgiften mycket sällan anges i kostnadsräkningen eller specificeras i domstolens beslut. RM hade därför varit tvungna att ta kontakt med domstolarna och/eller rättshjälpsbiträdet för att reda ut hur det förhåller sig med rådgivningsavgiften – vilket även indirekt ger merarbete för nämnda aktörer. Ett sådant merarbete är inte motiverat då det är RM:s erfarenhet att information om rådgivningsavgift i avräkningsbeskeden inte heller efterfrågas av parterna. En ordning där uppgiftsskyldighet om biträdesersättning tas bort är därför att föredra framför en reglering där en uppgiftsskyldighet om rådgivningsavgiften läggs till.

Utbetalning till utredare och medlare – 30 §

Förslag: Domstolarna - inte RM - ska betala ut ersättning till medlare eller den som har medverkat vid utredning om målet eller ärendet handläggs vid domstol.

Förslaget rör de mål och ärenden som handläggs vid domstol. RM kommer fortsättningsvis att besluta och betala ut ersättning till medlare och utredare i de rättshjälpsärenden som handläggs hos RM.

När det gäller mål och ärenden som pågår vid domstol anges i nuvarande reglering att det är RM som, även i dessa fall, ska betala ut ersättning till medlare och utredare. I praktiken är det dock domstolarna som sedan flera år tillbaka betalar ut ersättningen till nämnda aktörer.

Att det är domstolarna som gör den faktiska utbetalningen till utredare och medlare i domstolsärenden är en praktisk och välprövad ordning som förenklar och effektiviserar processen för både RM, domstolarna och den som är berättigad till ersättning. En ökad digitalisering har också möjliggjort att bokföring och utbetalning kan göras direkt av domstolarna.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Ett ikraftträdande önskas så snart som möjligt.

Det finns inget behov av övergångsbestämmelser.

Konsekvensanalys

Uppgifter om vilka som berörs av regleringen

Föreslagna ändringar avseende underrättelseskyldighet berör främst rättshjälpsbiträden, rättssökande och RM. Förändringarna innebär inte att någon part går miste om någon information som de är i behov av eller som de i praktiken får i dag utan är främst en kodifiering av dagens faktiska uppgiftslämnande.

Föreslagen ändring gällande vilken myndighet som har att betala ut ersättning till utredare och medlare i mål och ärenden som handläggs i

domstol berör främst domstolarna och RM. Även här innebär föreslagen ändring en kodifiering av dagens faktiska hantering.

Verksamhetsmässiga konsekvenser

För RM:s del skulle föreslagna ändringar om underrättelseskyldighet i praktiken inte innebära någon förändring då de uppgifter som nu föreslås tas bort inte ges i avräkningsbeskeden idag.

Att domstolarna, och inte RM så som det anges i dagens reglering, föreslås betala ut ersättning till utredare och medlare innebär inga verksamhetsmässiga förändringar för domstolarna eller RM eftersom det i praktiken är domstolarna som redan idag gör utbetalningen.

Kostnadsmässiga konsekvenser

Förslagen bedöms inte innebära några kostnadsmässiga konsekvenser.

Alternativa lösningar och effekterna av att någon reglering inte kommer till stånd

Ett alternativ till föreslagna ändringar är att regleringen kvarstår oförändrad. En fortsatt informationshantering på samma sätt som idag skulle dock innebära att dagens diskrepans mellan behov av information, uppgiftslämnande och möjlig faktisk hantering kvarstår.

Redan idag görs utbetalningen till utredare och medlare i domstolsärenden av domstol. Utan föreslagen ändring av nuvarande reglering skulle regelverket och den faktiska hanteringen fortsatt inte vara förenliga.